

6.5.2005

1995/4/03

Ratkaisija: Apulaisoikeusasiamies Ilkka Rautio

Esittelijä: Oikeusasiamiehensihteeri Pasi Pölönen

KOTIETSINTÄ- JA TAKAVARIKKOPÄÄTÖSTEN PERUSTELEMINEN

1

KANTELU

Kantelija pyysi 1.9.2003 ja 16.11.2003 päivätyissä kirjeessään oikeusasiamiestä tutkimaan rikoskomisarion menettelyä kantelijan lakiasiaintoimiston toimitiloissa 5.6.2003 suoritetussa kotietsinnässä ja takavarikossa.

Kantelukirjoituksen mukaan kotietsinnässä takavarikoitiin kaikki toimistossa olleet asiakirjat sekä tietokoneella olevat asiakastiedostot noin kymmeneltä vuodelta. Pääosa takavarikoidusta aineistosta oli ulkopuolisten asiakkaiden luottamuksellista asiakastietoa.

Vireillä oleviin oikeudenkäynteihin liittyvät asiakirjat sekä ns. fataalikirja takavarikoitiin sillä seurauksella, että aineiston tultua palautetuksi 5.8.2003 useassa asiassa tehtävän valituksen tai tyytymättömyyden ilmoittamisen määräajat olivat ylittyneet. Kantelijan mukaan hänen toimistonsa teki poliisille useita tuloksettomia pyyntöjä oikeudenkäyntiaineiston ja fataalikirjan takaisin saamiseksi takavarikon aikana.

Kantelija arvostelee myös sitä, että takavarikkopöytäkirjaan oli virheellisesti ilmoitettu hänen veljensä olleen läsnä toimituksessa, vaikka hänellä ei ole asemaa lakiasiaintoimistossa. Hänellä on sitä vastoin toimitilat samassa kiinteistössä.

Kantelija pyysi oikeusasiamiestä tutkimaan:

- 1) oliko lakiasiaintoimistoon suoritettu kotietsintä oikeutettu;
- 2) oliko poliisilla oikeus aineiston takavarikointiin kuvatussa laajuudessa;
- 3) saiko tutkinnanjohtaja kopioida luottamukselliset asiakirjat ja levykkeet;
- 4) oliko kotietsintä sallittua suorittaa ilman että asianosaiset olivat läsnä;
- 5) oliko fataalikirjan ja asiakkaiden oikeudenkäyntiaineiston pitäminen takavarikossa oikeutettua, ja
- 6) oliko kohtuullista, että sivullisia koskevat asiakirjat palautettiin vasta kahden kuukauden mittaisen takavarikon jälkeen.

Lisäkirjeessään 16.11.2003 kantelija piti rikoskomisariota esteellisenä toimimaan asiassa ja katsoi, että kantelijan nimi on lisätty syylliseksi epäiltyjen joukkoon vain siksi, että näin on saatu tekaistua peruste lainvastaiseksi todetulle kotietsinnälle.

- - -

3

RATKAISU

Katson, että kenenkään viranomaisen ei voida katsoa menetelleen lainvastaisesti kantelussa tarkoitettussa asiassa. Poliisin asiassa tekemien takavarikkopäätösten perusteluita voidaan tosin tarkkarajaisuutensa puolesta pitää ongelmallisina ottaen huomioon ne edellytykset, jotka Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on oikeuskäytännössään asettanut asianajajatoimistoon tehtävälle takavarikolle.

Perustelen ratkaisuani seuraavasti.

3.1

Tapahtumatiedot

Tampereen kihlakunnan poliisilaitos suoritti 5.6.2002 kello 10.00 alkaen kotietsinnän ja takavarikon kantelijan liikehuoneistossa epäillyn kirjanpitorikkomuksen ja törkeän veropetoksen selvittämiseksi. Toimenpiteestä 10.6.2003 päivätyn pöytäkirjan (- - -) mukaan kantelija oli toinen rikoksesta epäillyistä. Toimenpiteet suoritti vanhempi rikoskonstaapeli ja todistajina toimivat kolme poliisia (mukaan lukien tutkinnanjohtaja, rikoskomisario), toimistovirkailija ja verotarkastaja. Pöytäkirjan mukaan läsnä oli myös kantelijan veli. Kotietsintä ja takavarikko oli perusteltu rikoskomisarion 6.6.2003 päätöksen mukaan seuraavasti: "*Takavarikoitavan esineen löytäminen (PKL 5:1,1). Sellaisen seikan tutkiminen, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä (PKL 5:1,1). Esine voi olla todisteena rikosasiassa (PKL 4:1).*" Pöytäkirjaan sisältyi nelisivuinen, 20-kohtainen omaisuusluettelo.

Tampereen kihlakunnan poliisilaitos suoritti samanaikaisesti 5.6.2002 kello 10.00 alkaen kotietsinnän ja takavarikon kantelijan kotona samojen epäiltyjen rikosten selvittämiseksi. Asiasta kirjattiin 3.9.2003 päivätty pöytäkirja numerolla - - -. Toimenpiteet suoritti rikosylikonstaapeli ja todistajina toimivat neljä poliisihallinnon virkamiestä, avustava ulosottomies ja verotarkastaja. Pöytäkirjan mukaan kantelija oli myös itse läsnä toimenpiteen aikana. Kotietsintä ja takavarikko oli perusteltu rikoskomisarion 6.6.2003 päätöksen mukaan seuraavasti: "*Sellaisen seikan tutkiminen, jolla voi olla merkitystä rikoksen selvittämisessä (PKL 5:1,1). Esine voi olla todisteena rikosasiassa (PKL 4:1).*" Pöytäkirjaan sisältyi 29-sivuinen, 96-kohtainen omaisuusluettelo. Pöytäkirjan lisätietojakohdan mukaan omaisuudesta osa palautettiin kantelijalle hänen toimistoonsa 16.6.2003. Merkintöjen mukaan loput omaisuudesta (poislukien lähemmin yksilöidyt osakekirjat) palautettiin kantelijalle 5.8.2003.

Tutkinnanjohtaja haki 29.9.2003 Kokkolan käräjäoikeudessa syytteen nostamisen määrääjän pidentämistä (- - -) 5.2.2004 asti yllä mainittuja kahta kotietsintää ja takavarikkoa koskien siltä osin kuin niissä oli kyse yksilöidyistä atk-tallenteista. Hakemuksen mukaan syytteitä ei saada nostetuksi 5.10.2003

mennessä esitutkinnan ollessa kesken mm. kuulusteluiden ja atk-tiedostojen tutkinnan vuoksi. Hakemuksen mukaan takavarikko koski asianajotoiminnassa käytössä olleita atk-tiedostoja. Hakemuksen mukaan "keskusrikospoliisi ei ole tutkinut tiedostoissa olevia, muuhun lakiasiaintomiston toimintaan liittyviä tietoja, koska tällaista rikostutkintaa ei ole vireillä, ja lainsäädännöllä, mm. Pakkokeinolain 4:2 § 2. mom. ja OK 17:24 § 4 kohta, tällainen takavarikointi on kielletty."

Kokkolan käräjäoikeudelle esitettyjen vaatimusten mukaan tutkinnanjohtaja katsoi, että kantelijan ollessa itse epäiltynä rikoksesta, ei vaitiolovelvollisuus tässä tapauksessa koskenut häntä. Esille oli myös tuotu, että atk-tiedostot oli kopioitu kokonaisuudessaan, koska kopiointivaiheessa niiden sisältöä ei voida tutkia, ja että tutkinta olisi mahdotonta, ellei aineistoa voisi takavarikoida kokonaisuudessaan. Kantelija kuten muutkaan kuultavat eivät vastanneet vaatimuksiin. Vastineessaan kantelija vaati takavarikon kumoamista, koska se kohdistui hänen lakiasiaintomistonsa ja asiakirjoihin yli 10 vuoden ajalta, joihin nähden hänellä oli vaitiolovelvollisuus ja joita ei saanut takavarikoida.

Kokkolan käräjäoikeus hylkäsi poliisin hakemuksen 3.11.2003 päätöksellään (- - -), ja määräsi kopiot luovutettavaksi kantelijan lakiasiaintomistolle. Päätöksen perusteluiden mukaan:

"Takavarikko on toimitettu ottamalla haltuun - - - tietokoneita ja tietokoneissa käytettyjä levykkeitä, joista tiedot on kopioitu kokonaisuudessaan ja alkuperäinen aineisto on palautettu. Näin ollen näihin kopioihin kohdistuu edelleen pakkokeinolain mukainen takavarikko.

Asiassa on riidatonta, että takavarikossa on lakiasiaintomiston asiakirjamateriaalia runsaan 10 vuoden ajalta sisältäen toimiston asiakkaita koskevia tietoja. Asiassa on kysymys siitä, onko takavarikko laillinen ja voidaanko se pitää voimassa siitä huolimatta, että se kohdistuu sellaisiin lakiasiaintomiston tietokoneilla olleisiin tietoihin, jotka eivät liity kysymyksessä olevaan törkeää veropetosta koskevaan epäilyyn ja joissa (kantelija) ei muutoinkaan ole mistään rikoksesta epäiltynä.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan asiakirjoja ei saa takavarikoida todisteena käytettäväksi, jos sen voidaan olettaa sisältävän sellaista, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:ssä tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä ja asiakirja on edellä tarkoitettun henkilön hallussa. Asiamiehen vaitiolovelvollisuudesta säädetään oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 4 kohdassa. Sen mukaan asiamies tai oikeudenkäyntiavustaja ei saa todistaa siitä, mitä päämies on hänelle asian ajamista varten uskonut, ellei päämies todistamiseen suostu. Todistamiskiellosta on eräitä poikkeuksia, joista nyt ei kuitenkaan ole kyse.

Vaikka ilmeisesti lakiasiaintomiston muihin tietoihin kuin nyt kyseessä olevaan asiaan ei olekaan tarkoitettu kohdistaa takavarikkoa, ne ovat tulleet takavarikon kohteeksi siitä syystä, että tietokoneen kovalevyt ja levykkeet on

jouduttu kopioimaan kokonaisuudessaan. Takavarikko on siten tosiasiallisesti kohdistunut myös sellaisiin lakiasiantuntijain asiakkaiden asiamiehelle asian ajamista varten uskomiin tietoihin, joihin sitä ei olisi pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan saanut kohdistaa. Sen vuoksi takavarikko on kumottava."

Rikoskomisario valitti päätöksestä Vaasan hovioikeuteen. Vaasan hovioikeus kumosi 4.2.2004 päätöksellään (- - -) käräjäoikeuden päätöksen ja jätti takavarikot - - - poliisin hakemuksessa tarkoitettuilta osin voimaan. Hovioikeus pidensi määräaikaan syytteen nostamiselle 5.2.2004 asti.

Hovioikeus katsoi riidattomaksi, että *"takavarikko koskee (kantelijan) lakiasiantuntijain liittyvien datatallenteiden kopioita. Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentissa säädetyn takavarikkokiellon piiriin kuuluvien asiakirjojen on liityttävä välittömästi avustajan tehtävän hoitamiseen. ... (kantelijaa) koskeviin rikosepäilyihin liittyviä tietoja koskevalle takavarikolle on siten ollut lailliset perusteet."* Hovioikeus katsoi korkeimman oikeuden ratkaisuun KKO 2002:85 tukeutuen, että takavarikkokiello kuitenkin koskee rikosepäilyiden kohteena oleviin henkilöihin nähden sivullisten henkilöiden kantelijalle asian ajamista varten uskomia tietoja. *"Vain takavarikoitavaa aineistoa tutkimalla on mahdollista selvittää, miltä osin se sisältää näitä takavarikkokiellon alaisia tietoja. Takavarikoitavan aineiston tutkiminen on kesken. Huomioon ottaen toisaalta tutkittavana olevien rikosten törkeys ja niiden selvittämisen tärkeys ja toisaalta takavarikon tähänastinen kesto ja siitä epäillyille ja sivullisille aiheutuva oikeuksien loukkaus, hovioikeus katsoo, että pakkokeinon käyttöä voidaan edelleen pitää puolustettavana."*

Korkein oikeus päätti 12.7.2004 (- - -), että se ei myönnä asiassa valituslupaa.

3.2

Oikeusohjeet

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin mukaan asiakirja ei saa takavarikoida todisteena käytettäväksi, jos sen voidaan olettaa sisältävän sellaista, josta oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:ssä tarkoitettu henkilö ei saa todistaa oikeudenkäynnissä.

Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun 23 §:n 1 momentin 4 kohdan mukaan todistaa ei saa asiamies tai oikeudenkäyntiavustaja siitä, mitä päämies on hänelle asian ajamista varten uskonut.

Asianajajista annetun lain 5c §:n mukaan asianajaja tai hänen apulaisensa ei saa luvattomasti ilmaista sellaista yksityisen tai perheen salaisuutta taikka liike- tai ammattisalaisuutta, josta hän tehtävässään on saanut tiedon.

Pakkokeinolain 4 luvun 2 §:n 2 momentin takavarikointikieltoa koskevan säännöksen esitöissä (HE 14/1985 vp s. 67) todetaan avustajan salassapitovelvollisuuden ulottuvuuden suhteen, että *"takavarikoimiskiellon piiriin kuuluvien asiakirjojen tulee liittyä välittömästi avustajan tehtävän hoitamiseen."*

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on useassa antamassaan ratkaisussa katsonut, että asianajotoimistoihin tehtävät kotietsinnät (tai muut asianajajiin kohdistuvat rikosprosessuaaliset pakkokeinot) voivat merkitä puuttumista ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaiseen yksityis- ja perhe-elämän suojaan. Ihmisoikeustuomioistuin on ratkaisuisaan korostanut sitä, että viranomaistoimivaltuuksien tulee tällaisissa tilanteissa olla erityisen tarkkarajaisesti säänneltyjä. Ihmisoikeustuomioistuin on edellyttänyt etsinnän kohteena olevan aineiston varsin yksityiskohtaista rajaamista päätöstä tehtäessä ja ennen kaikkea etsintävaiheen yksityiskohtaista sääntelemistä.

Tapauksessa *Niemetz v. Saksa* (16.12.1992) oli kysymys siitä, loukkasiko asianajajan toimistolla suoritettu kotietsintä yksityiselämän suojaa ja kirjesalaisuutta. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että alioikeuden myöntämässä kotietsintäluvassa ei ollut rajattu tarkasti kotietsinnän kohdetta, vaan se koski yleensä asiakirjoja, jotka saattaisivat paljastaa loukkaavan kirjeen lähettäjän henkilöllisyyden. Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan kotietsintää suoritettaessa loukattiin ammattisalaisuutta olosuhteet huomioon ottaen suhteettoman paljon.

Tapauksessa *Tamosius v. Iso-Britannia* (19.9.2002) oli kysymys siitä, liittyikö asianajajan toimistossa toimitettuun etsintään ja asiakirjojen takavarikkoon riittäviä prosessuaalisia takeita. Ratkaisussaan ihmisoikeustuomioistuin pani merkille, että etsintä oli toimitettu tuomarin antaman päätöksen nojalla. Tuomarin oli tullut varmistua siitä, että oli uskottavia syitä epäillä veropetosta ja että etsittävästä tiloista saattoi löytyä näyttöä. Päätöksessä oli ollut lista yhtiöistä ja yksilöistä, joihin etsintä kohdistui ja etsintä oli toimitettu tuon määräyksen nojalla. Näissä olosuhteissa ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että valittaja oli saanut riittäviä osoituksia etsinnän tarkoituksesta voidakseen arvioida sitä, oliko etsintä toimitettu lainvastaisesti tai olivatko sen toimittajat ylittäneet valtuutensa. Etsintää oli lisäksi valvonut asianajaja, jonka oli tullut osoittaa ne salassa pidettävät asiakirjat, joita ei saanut takavarikoida. Asianajaja, jonka oli määrännyt oikeuskansleri, oli toiminut itsenäisesti ja hän oli antanut riippumattoman lausunnon.

Tapauksessa *Kopp v. Sveitsi* (25.3.1998) oli kysymys siitä, suojattiinko asianajajan ja hänen päämiehensä välisten neuvotteluiden luottamuksellisuutta puhelinkuuntelun yhteydessä riittävän täsmällisesti ja ennalta-arvattavin lain säännöksin tai muin takein. Vaikka kysymys ei siten ollut täysin nyt käsiteltävään tapaukseen rinnastettavasta tilanteesta, ilmentää ihmisoikeustuomioistuimen ratkaisu kuitenkin niitä periaatteita, joita on noudatettava silloin kun asianajaja on pakkokeinon kohteena. Ihmisoikeustuomioistuin totesi ratkaisussaan, että ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan 2 kohdassa käytetty ilmaisu "kun laki sen sallii" edellytti ensinnäkin sitä, että toimenpiteellä tuli olla jokin perusta kansallisessa laissa. Lisäksi ilmaisu asetti laille laatuvaatimuksen, jonka mukaan lain tuli olla saatavilla ja sen seurausten oli oltava ennalta-arvattavia. Lain tuli myös olla oikeusvaltion periaatteiden mukainen. Ihmisoikeustuomioistuin totesi, että lain tuli olla ilmaisuihin riittävän selvä osoittaakseen kansalaisille asianmukaisin tavoin ne asianhaarat ja edellytykset, joiden perusteella viranomaisilla oli valtuus ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin.

Ihmisoikeustuomioistuimen mukaan laissa ei ollut sanottu selvästi, miten ja millaisin edellytyksin sekä kenen toimesta tuli erottaa se, mikä oli tai mikä ei ollut ominaista päämiehen toimeksiannon täyttämiseksi.

Tapauksessa *Roemen ja Schimit v. Luxemburg* (25.2.2004)

ihmisoikeustuomioistuin totesi, että asianajotoimistoon kohdistettu kotietsintämääräys oli muotoiltu suhteellisen väljin termein.

Ihmisoikeustuomioistuin katsoi myös, että takavarikon viimekätinen tarkoitus oli selvittää erään lehtimiehen tiedonlähde asianajajan hallussa olleen aineiston kautta, ja että toimenpide oli suhteeton tavoiteltaviin päämääriin nähden, erityisesti koska se suoritettiin prosessin aikaisissa vaiheissa.

Vastaavasti *Van Rossem v. Belgia* (9.12.2004) tuomiossa kyse oli tapauksesta, jossa valittajan kotona ja liikeyrityksissä oli suoritettu kotietsintöjä ja takavarikkoja. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että etsintöihin oli liittynyt tiettyjä prosessuaalisia takeita (tutkintatuomari oli myöntänyt etsintäluvan ja delegoinut tutkintavaltuudet poliisille). Toisaalta etsintäluvat oli ihmisoikeustuomioistuimen mielestä laadittu yleisluonteisin ilmaisin – etsintäluvuissa ei myöskään ollut tietoja asianomaisesta rikostutkinnasta tai takavarikoitavista esineistä, joten poliisille oli annettu hyvin laajat valtuudet. Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että etsintäluvassa tuli vähintäänkin mainita ne seikat, joiden perusteella voitiin valvoa sitä, olivatko toimituksen suorittajat pysyneet asianomaisen rikostutkinnan puitteissa. Ratkaisevana ihmisoikeustuomioistuin näki sen, oliko etsinnän kohteena tai ulkopuolisella henkilöllä saatavilla riittävästi tietoja etsinnän perustana olleesta rikosasiasta, jotta hän olisi voinut havaita ja estää väärinkäytökset sekä tehdä niistä rikosilmoituksia.

Asianajajan puheluiden telekuuntelua koskevassa ihmisoikeustuomioistuimen päätöksessä *Aalmoes ym. v. Alankomaat* (25.11.2004) kansallisen lainsäädännön katsottiin sisältävän riittävät oikeussuojatakeet ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvattujen oikeuksien loukkaamisen estämiseksi (paitsi että kuuntelutallenteita kontrolloitiin vielä oikeudenkäyntivaiheessa, Alankomaissa tutkintatuomari päättää esitutkintavaiheessa siitä, voidaanko mahdollisesti salassa pidettäviä tietoja ottaa mukaan esitutkintapöytäkirjaan, ja ammattihenkilön avustuksella tietojen liittämistä esitutkintapöytäkirjaan silloin, kun asianajaja on itse rikoksesta epäilty). Ihmisoikeustuomioistuin katsoi, että kuunteluun liittyvä valvontajärjestelmän olisi periaatteellisesti suotavaa kuulua tuomioistuimelle.¹

Apulaisoikeuskansleri Jaakko Jonkka piti 22.8.2003 päätöksessään (dnrot 22/21/00 ja 127/1/00) kyseenalaisena "*täyttävätkö Suomessa voimassaolevat säännökset kaikilta osin toimivaltuuksien tarkkarajaisuudelle ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä asetetut vaatimukset. Ihmisoikeustuomioistuin ei ole asettanut asianajotoimistoon kohdistuvien pakkokeinojen käyttämisen (ehdottomaksi) edellytykseksi tuomarin asiasta antamaa päätöstä, vaikka k yseiselle seikalle onkin annettu merkitystä arvioitaessa menettelyn hyväksyttävyyttä. Sen sijaan ihmisoikeustuomioistuin on edellyttänyt etsinnän kohteena olevan aineiston varsin yksityiskohtaista rajaamista päätöstä tehtäessä ja ennen kaikkea etsintävaiheen*

yksityiskohtaista sääntelemistä." Apulaisoikeuskansleri lähetti päätöksensä oikeusministeriölle tiedoksi ja harkittavaksi, antaako ratkaisussa esitetty aihetta joihinkin toimenpiteisiin lainsäädännön täsmentämiseksi.²

3.3

Kannanotto kanteluperusteisiin 1-3

Keskusrikospoliisin 12.1.2004 lausunnossa katsotaan pakkokeinolain mukaisten kotietsinnän edellytysten täyttyneen, ja että asiassa ei ole tullut ilmi mitään sellaista, josta voisi päätellä kantelijan tulleen nimetyksi rikoksesta epäillyksi "tekaistusti". Lausunnossa katsottiin myös, että takavarikoidusta aineistosta kopioitiin ainoastaan rikostutkintaan liittyvä materiaali. Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella katson, että tältä osin asiassa ei ole ilmennyt aihetta epäillä lainvastaista tai virheellistä menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

Keskusrikospoliisin lausunnossa katsottiin, että käsillä olevassa tapauksessa asiakirjoja oli takavarikoitu niin sanotusti mappiperiaatteella. Asiakirjojen yksilöinti toimitushetkellä ei ollut viivytystä aiheuttamatta mahdollista – vaihtoehtoisesti lakiasiaintoimisto olisi jouduttu "sinetöimään" muutamaksi päiväksi. Toimitushetkellä ei ollut varmuutta siitä, mitkä asiakirjat olisivat olleet epäillyn rikoksen selvittämisen kannalta merkityksellisiä. Lausunnossa katsottiin, että käsillä ollut tapaus vastasi lähes analogisesti korkeimman oikeuden ennakkoratkaisussa 2002:85 käsiteltyä tilannetta. Ratkaisun mukaan kiintolevyn takavarikko, kopiointi kokonaisuudessaan ja sen tutkiminen oli laillinen toimenpide. Lausunnossa katsottiin, että tiedostoja tutkiessaan poliisi voi käytännössä saada tiedon todistamiskiellon alaisen aineiston sisällöstä, mutta että poliisilain (493/1995) 43 §, valtion virkamieslain (750/1994) 17 § ja viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain (621/1999) 22–24 § suojaavat luottamuksellisen suhteen.

Keskusrikospoliisin lausunnon mukaan erityisesti talousrikosten tutkinnassa poliisi joutuu lähes pääsääntöisesti käsittelemään suuria määriä erilaisissa muodoissa olevia asiakirjoja. Asiakirjat voidaan ainakin teoreettisesti tarkasteltuna tutkia osittain niiden löytöpaikalla. On tavanomaista, ettei löytö- tai takavarikkopaikalla voida tunnistaa tai tiedostaa asiakirjan oikeudellista merkitystä rikoksen selvittämisen kannalta, vaan se saattaa ilmetä ja muuttua tutkinnan edetessä. Lausunnon mukaan on mahdollista, ettei merkityksellisiä asiakirjoja enää löydy silloin, kun niiden oikeudellinen merkitys (myöhemmin) tunnistetaan. Keskusrikospoliisin näkemyksen mukaan asiakirjojen tarkastelu takavarikkopaikalla myös kestäisi ajallisesti toisinaan hyvinkin pitkään.

Totean, että kotietsinnässä ei aina heti toimituspaikalla voida ratkaista sitä, onko olemassa perusteet esineen takavarikolle, vaan tämän toteaminen voi vaatia tarkempaa tutustumista aineistoon. Tämä on otettu huomioon myös pakkokeinolaissa, jonka 4 luvun 6 §:n mukaan on mahdollista, että poliisimies ensin ottaa esineen haltuunsa, mistä hänen on viipymättä ilmoitettava pidättämiseen oikeutetulle virkamiehelle, jonka puolestaan on heti päätettävä, onko esine takavarikoitava.

Mitä nimenomaan laki- tai asianajotoimistossa suoritettava an takavarikkoon tulee totean, että korkein oikeus on ennakkoratkaisussaan 2002:85 katsonut poliisilla olevan pakkokeinolain 4 luvun 1 §:n nojalla oikeus ottaa asianajajan tietokoneen kovalevy takavarikkoon, sekä teknisistä syistä myös kopioida kovalevyllä olevat tiedot ja tutkia niitä takavarikoitavan aineiston löytämiseksi. Ratkaisun mukaan poliisin tulee tietoja tutkittaessa välittömästi palauttaa takavarikkokiellon alaiset tiedostot takavarikon kohteelle tai tuhota ne.

Korkeimman oikeuden ratkaisu 2002:85 on – kylläkin tässä kantelussa tarkoitettujen tapahtumien jälkeen – selventänyt oikeustilaa siltä osin kuin kyse on ihmisoikeustuomioistuimen Kopp-tuomiossa tarkoitettua asianajosalaisuuteen liittyvän aineiston tunnistamisesta ja erottamisesta etsintää ja takavarikkoa suoritettaessa. Nähdäkseni käsillä olevassa asiassa on menetelty korkeimman oikeuden ratkaisusta ilmenevällä tavalla kotietsinnän ja takavarikon oikeutuksen, laajuuden ja aineiston kopioimisen suhteen.

Totean edelleen, että Euroopan neuvoston ministerikomitean suosituksessa Rec(2000) 21 (on the freedom of exercise of the profession of lawyer) suositellaan ryhdyttävän kaikkiin mahdollisiin toimenpiteisiin asianajajan ja tämän päämiehen välisen luottamussuhteen luottamuksellisuuden kunnioittamiseksi. Tästä periaatteesta tehtävien poikkeusten tulisi olla mahdollisia vain lainmukaisessa menettelyssä säädetyin tavoin.

Erityisesti koska korkeimman oikeuden ratkaisu 2002:85 on kanteluasian arvostelussa ratkaiseva, tulee ottaa huomioon, että Euroopan ihmisoikeustuomioistuin otti 25.11.2003 tutkittavakseen valituksen *Sallinen ym. v. Suomi*, jossa on nimenomaisesti kyse korkeimman oikeuden ennakkopäätöksestä 2002:85. Ihmisoikeustuomioistuin otti tutkittavakseen ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan alaisen kysymyksen yksityiselämän suojasta, ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan alaisen kysymyksen oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta muun muassa puolustuksen valmistautumisedellytysten kannalta sekä ihmisoikeussopimuksen 13 artiklan alaisen kysymyksen tehokkaiden oikeussuojakeinojen olemassaolosta. Ihmisoikeustuomioistuimen päätöksessä katsottiin mainittujen seikkojen herättävän tuomioistuimen tutkintaa edellyttäviä vakavia oikeudellisia kysymyksiä.

Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen yllä kuvattu ratkaisukäytäntö herättää kuitenkin kysymyksen, katsooko ihmisoikeustuomioistuin tässäkin tapauksessa esille tulleen erittäin niukan takavarikkopäätöksen yksilöinnin riittävän täyttämään ne perusteet, jotka ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa on asetettu yksityiselämään puuttuvien toimenpiteiden edellytykseksi. Asiantila voidaan nähdä ongelmallisena myös oikeudenmukaista oikeudenkäyntiä turvaavien perustuslain 21 §:n 1 momentin ja Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan valossa.

Ihmisoikeustuomioistuin ei ole antanut mainitussa asiassa vielä tuomiota. Asiantilaa on siten edelleen pidettävä osin epäselvänä. Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on joka tapauksessa pidetty lähtökohtaisesti parempana, että asianajotoimistoon tehtävästä etsinnästä ja

takavarikosta päättää tuomioistuin (ks. myös *Funke v. Ranska* -tuomio (25.2.1993) kohta 57). Ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä on myös korostettu ulkopuolisen tarkkailijan merkitystä oikeussuojatakeena. Tähän nähden se, että Suomessa kumpikaan mainittu suositeltava seikka ei täyty, nähdäkseni korostaa seikkaperäistä etsintä- ja takavarikkopäätösten perustelemista silloin kun toimenpiteellä puututaan asianajosalaisuuteen. Poliisin tapauksessa tekemä etsintä- ja takavarikkopäätös oli nyt päinvastoin erittäin niukasti perusteltu. Toisaalta, vaikka päätös oli hyvin yleisluonteinen, laati poliisi seikkaperäiset omaisuusluettelot, ja toimenpidepäätöksistä ilmeni selvästi se rikos, jonka tutkimista varten etsintään ja takavarikkoon ryhdyttiin. Viimeksi mainitut seikat mahdollistivat nähdäkseni arvion siitä, minkä rikostutkinnan puitteissa menettelyyn on ryhdytty, ja tältä osin myös ulkopuolisen kontrollin.

Viime kädessä kysymys siitä, olivatko ihmisoikeussopimuksen 8 artiklassa turvattuihin oikeuksiin puuttuviin toimenpiteisiin liittyvät oikeusturvatakeet riittävät käsillä olevassa tapauksessa – joka kysymyksenasettelultaan nähdäkseni rinnastuu pitkälti ihmisoikeustuomioistuimessa tutkittavana olevaan Sallinen ym. v. Suomi -juttuun – jää tulevan oikeuskäytännön varaan. Voin omalta osaltani yhtyä apulaisoikeuskansleri Jonkan 22.8.2003 päätöksessään esittämään näkemykseen siitä, että asianajosalaisuuteen puuttuvien pakkokeinosääntelyn tarkkarajaisuus on nykyisellään kyseenalainen.

Lopputuloksena kuitenkin katson, että poliisi on käsillä olevassa asiassa sinänsä toiminut Suomessa vakiintuneella tavalla. Vaikka poliisin menettelyä ei edellä esitettyyn nähden voi katsoa lainvastaiseksi eikä asia anna aihetta oikeusasiamiehen toimenpiteille, siihen voidaan kohdistaa kuvattua kriittistä arviointia. Saatankin yllä esille ottamani näkökohdat keskusrikospoliisin tietoon sekä tiedoksi oikeusministeriölle.

3.4

Asianosaisten läsnäolo kotietsinnässä

Pakkokeinolain (450/1987) 5 luvun 4 §:n 1 momentin mukaan kotietsintää toimitettaessa tulee mahdollisuuksien mukaan olla saapuvilla toimitusmiehen kutsuma todistaja. Toimitusmies saa, jos hän harkitsee tarpeelliseksi, pitää apunaan asiantuntijaa tai muuta henkilöä.

Säännöksen 2 momentin mukaan sille, jonka luona kotietsintä pidetään, tai hänen poissa ollessaan jollekin hänen talonväkeensä kuuluvalla paikalla olevalle on annettava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla ja kutsua siihen todistaja, jollei se viivytä toimitusta. Jollei kukaan mainituista eikä heidän kutsumansa todistaja ole ollut toimituksessa läsnä, on etsinnästä viipymättä ilmoitettava sille, jonka luona se on toimitettu.

Keskusrikospoliisi katsoi lausunnossaan, että toimenpiteessä on ollut läsnä pakkokeinolain 5 luvun 4 §:n 2 momentissa tarkoitettu toimitusmiehen kutsuma todistaja/todistajia. Keskusrikospoliisi yhtyi rikostarkastajan näkemykseen siitä, että kantelijan veljeä oli pidettävä lainkohdassa tarkoitettuna "talonväkeen kuuluvana", kun kantelija ei itse ollut paikalla. Lausunnossa katsotaan, ettei

lainkohta edellyttä läsnä olevalla olevan toimivaltaa edustaa poissa olevaa. Lausunnon mukaan kotietsinnästä oli ilmoitettu kantelijalle tämän veljen välityksellä sekä myös poliisin toimesta samana päivänä. Lausunnossa todettiin myös, että läsnäolo-oikeus ei ole ehdoton, mikäli siitä aiheutuisi viivytystä kotietsinnän toimittamiselle.

Totean, että läsnäoloa koskeva lainkohta on jossain määrin tulkinnanvarainen. Laillisuusvalvonnassa on vakiintuneesti katsottu, että pääsääntöisesti sille, jonka luona kotietsintä pidetään, on tarjottava mahdollisuutta olla läsnä kotietsinnässä. Mikäli kotietsinnän kohteen haltija ilmaisee haluavansa tätä oikeutta käyttää, tulee mahdollisuus oikeuden toteutumiseen pyrkiä järjestämään. Ainoana poikkeuksena tästä olisi ainoastaan tilanne, joka ei siedä viivytystä. Myös oikeuskirjallisuudessa on esitetty, että "*paikan haltijalle tai hänen kotiväkeensä kuuluvalla on aina annettava tilaisuus olla etsinnässä saapuvilla. Tämä tarkoittaa, että hänet on kutsuttava paikalle, jos hänen saapumisensa ei aiheuta viivytystä*". (Helminen – Lehtola – Virolainen: Esitutkinta ja pakkokeinot, 2002, s. 739).

Käsillä olevassa tapauksessa kantelija oli läsnä hänen kotonaan suoritettussa takavarikossa, ja kantelijan veli, jolla oli toimisto samassa rakennuksessa missä kantelijankin toimisto sijaitsee, oli läsnä toisessa samanaikaisessa takavarikossa. Selvityksen mukaan kantelija sai tiedon yhtä aikaa käynnissä olevasta takavarikosta puhelimitse veljeltään ja (ilmeisesti myöhemmin) poliisilta.

Laissa käytetty ilmaisu "talonväkeen kuuluva" mahdollistaa erilaiset tulkinnat sen suhteen, kenelle on annettava, tai kenelle voidaan antaa, tilaisuus olla läsnä poliisin suorittamassa etsinnässä. Poliisin toimenpiteen oikeellisuutta on lisäksi arvioitava sen mukaan, millä perusteilla poliisi on toimenpiteen ajankohtana joutunut ratkaisunsa tekemään. Minulla ei ole tilanteen tulkinnanvaraisuuden vuoksi perusteita arvostella poliisin ratkaisua tässä yksittäisessä tapauksessa.

3.5

Oikeudenkäynteihin liittyvän aineiston pitäminen takavarikossa

Keskusrikospoliisin 12.1.2004 lausunnossa todettiin, että kantelija oli saanut tiedon kotietsinnästä, mutta hän ei saapunut paikalle osoittamaan, mitä hän pitää tutkinnan ulkopuolelle kuuluvana. Lausunnon mukaan kantelija ei ottanut tutkinnanjohtajaan myöhemminkään yhteyttä asiakirjojensa vuoksi, eikä häntä olisi estetty valvottuna noutamasta tarpeellisia asiakirjoja. Keskusrikospoliisin mukaan olisi kohtuutonta asettaa tutkinnanjohtajalle sellaista velvollisuutta, että hänen olisi tunnustettava takavarikkokiellon alaiset asiakirjat heti takavarikkopaikalla ilman toisen osapuolen myötävaikutusta. Rikoskomisarion 17.10.2003 selvityksessä kerrottiin muun muassa, että rikosylikonstaapeli Kokkolan kihlakunnan poliisilaitokselta antoi kotietsinnän jälkeen kopiot kantelijan pyytämistä asiakirjoista poliisilaitoksella kantelijan osoitettua, mitä hän tarvitsee.

Kysymystä oikeudenkäyntiaineiston ja ns. fataalikirjan takavarikossa pitämisen osalta on nähdäkseni tarkasteleva samoin perustein kuin millä olen edellä

kohdassa 3.3 tarkastellut etsintä- ja takavarikkotoimenpiteiden oikeutusta ja menettelytapoja. Takavarikkokiellot ilmenevät pakkokeinolain 4 luvun 2 §:stä, jossa mainittuja asiakirjaryhmiä ei ole nimenomaisesti erikseen mainittu. Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella katson, että tältä osin asiassa ei ole ilmennyt aiheutta epäillä lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

3.6

Sivullisia koskevan aineiston takavarikoinnin kesto

Pakkokeinolain 4 luvun 11 §:n 1 momentin mukaan takavarikko on kumottava niin pian kuin se ei ole enää tarpeen. Säännöksen 2 momentin mukaan takavarikko on kumottava myös, jollei syytettyä sen aiheuttaneesta rikoksesta nosteta neljässä kuukaudessa esineen takavarikoimisesta. Tuomioistuin saa pidättämiseen oikeutetun virkamiehen edellä tarkoitettuna määräaikana tekemästä pyynnöstä pidentää tätä aikaa korkeintaan neljäksi kuukaudeksi kerrallaan.

Keskusrikospoliisin 12.1.2004 lausunnossa katsottiin, että rikoskomisarion selvityksen mukaan loma-aika ei ollut väitetyksi vaikuttanut erityisesti esitutkintaan. Lausunnossa viitattiin lisäksi edellisessä kohdassa esitettyyn näkemykseen siitä, ettei kantelija ottanut myöhemminkään yhteyttä asiakirjojen osalta. Lausunnossa katsottiin, että 11 päivän ja kahden kuukauden pituiset takavarikkoajat eivät olleet kohtuuttoman pitkiä.

Käytettävissäni olevan selvityksen perusteella katson, että tältä osin asiassa ei ole ilmennyt aiheutta epäillä lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä.

4

TOIMENPITEET

Saatan edellä kohdassa 3.3 esittämäni näkemyksen etsintä- ja takavarikkopäätösten perustelemisesta keskusrikospoliisin tietoon. Lähetän jäljennöksen päätöksestäni myös oikeusministeriön tietoon tietoverkkorikostyöryhmän mietintöön perustuvassa jatkovalmistelussa huomioon otettavaksi.

Kirjeen liitteet palautetaan päätöksen ohessa.

- - -

¹ "In order to secure respect for this reasonable expectation, it is therefore required that the interception of telecommunications be subject to an adequate system of supervision. In this area, faced with evolving and sophisticated technology and the possibility of human error or abuse, the Court considers that it is in principle desirable to entrust the supervisory control to a judge."

² Oikeusministeriö ilmoitti 30.12.2003 kirjeellään (OM 19/42/2003), että oikeusministeriön on tarkoitus käynnistää keväällä 2004 tietoverkkorikostyöryhmän mietintöön (2003:6) perustuva

jatkovalmistelu ja että tuossa yhteydessä myös tullaan selvittämään mihin toimenpiteisiin apulaisoikeuskanslerin päätöksessä esitetyt näkökohdat antavat aihetta (22/21/00 ja 127/1/00).